

MAUROCASTRUM — MO(N)CASTRO —
CETATEA-ALBĂ

DE

N. BĂNESCU

MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

Comunicare făcută în ședința dela 13 Octombrie 1939.

D-l profesor N. Iorga a expus, în excelenta sa lucrare de acum patruzeci de ani ¹⁾, relațiile frecvente pe care Genovezii le-au avut, în veacul al XV-lea, cu marele port dela limanul Nistrului. Acte, scoase din Arhivele Veneției și Genovei și publicate de atunci, în diferite rânduri, de eminentul nostru coleg, au pus într'o lumină tot mai vie aceste vechi legături dintre Cetatea-Albă și cele două Republici italiene.

Cetatea-Albă apare însă în documentele genoveze, de cele mai multe ori, sub numele de *Moncastro*, cu toate variantele sale, nume derivat fără îndoială din acela de *Maurocastrum*, el însuși transcripția bizantinului *Mauròkastron*.

Până acum doi ani, nimănui, din câți s'au ocupat de istoria ținuturilor pontice, nu i-a trecut prin minte că « Maurocastrum » și « Moncastro » ar putea fi două orașe deosebite: toată lumea le-a socotit identice cu Cetatea-Albă.

Dar, în 1937—1938, un cetățean al Basarabiei noastre, adăpostit în America, la New-York, d-l Iacob Bromberg, își făcu deodată apariția în arena științei, printr'o serie de articole publicate în « Byzantion », pe un ton care a uimit lumea și cu o tendință, pe care a ținut s'o proclame mai dinainte, prin o îndârjită corespondență cu savanți din mai

¹⁾ *Studii istorice asupra Chilieii și Cetății-Albe*, București 1899.

multe țări. Fiindcă scopul său mărturisit era de a dovedi că Basarabia, ba chiar întreaga Moldovă fusese o « țară ru-sească », leagănul însuși al neamurilor Slave, articolele se ocupau, firește, de toponimia și istoria ținuturilor noastre dela gurile Dunării și Mare (« Toponymical and historical Miscellanies on medieval Dobrudja, Bassarabia and Moldo-Wallachia »). Un capitol din aceste semețe polemici a fost în special închinat Cetății-Albe, a cărei identitate cu « Maurocastrum » e tăgăduită energic. D-l Bromberg socoate că, de câteori numele cetății apare în documente sub forma de « Maurocastrum », el n'are a face cu Cetatea-Albă (Akkerman), ci trebuie raportat la un oraș din Crimeia, undeva, pe o « apă neagră », Černaya Rěčka: dar *nici o urmă* despre existența unui asemenea oraș nu se poate dovedi *nicăieri*. Singur « Moncastro », afirmă învățatul nostru, se referă la Cetatea-Albă. În această formă, adaugă dânsul, numele nu poate deriva din « Maurocastrum », ci, după anumite criterii lingvistice ale autorului, el ar veni direct din « Bocastro », o pretinsă prescurtare a genovezului « Albocastro », explicată cu un lux de argumente din același imposibil arsenal filologic¹⁾.

În răspunsul pe care l-am dat, în aceeași publicație în care apărea ultimul articol Bromberg (Byzantion, XIII, 1938), am arătat la ce se reduce valoarea acestor îndrăsneț de originale păreri.

Autorul era la largul său datorită numai faptului că în foarte puține documente se întâlnește, pentru orașul dela limanul Nistrului, numele de « Maurocastrum », și, din generalitățile ce alcătuiesc cuprinsul lor, un spirit de contradicție poate scoate orice încheiere, în ciuda logicei și a considerațiilor istorice.

Iată însă că, într'una din ședințele noastre, în vremea în care se tipăreau polemicile învățatului american, d-l N. I o r g a ne înfățișa două acte venețiene²⁾, pe care cu mult înainte

¹⁾ De atunci, d-l Bromberg și-a mai schimbat părerea, căci ne face, în ultimul răspuns, concesiunea de a declara că « linguistic » Moncastro *poate* deriva din « Maurocastrum », dar acesta din urmă nu poate fi identificat cu Cetatea-Albă.

²⁾ *Noi descoperiri privitoare la istoria Românilor*. Ac. Rom., Mem. secț. ist., București, 1937.

le resumase numai și în care era cu totul evident că « Maurocastrum » nu putea fi decât « Moncastro » — Cetatea-Albă. Relevând acest fapt (B. Z., 1937), am crezut că e bine, spre a liniști conștiința scepticului filolog, să-l recomandăm atenției sale. D-l Bromberg s'a simțit dator a răspunde și a trimite la « Byzantinische Zeitschrift » un articol, în care, combătând interpretarea dată celor două acte, declară, cu o vie satisfacție, că acestea vin și ele în sprijinul său, sporind, pe neașteptate, respectabilu-i « dosar » de argumente. Potrivit uzului, articolul ne-a fost comunicat, spre a ne face întâmpinarea. Spațiul ce ni s'a rezervat, în acest scop, ne-a silit a reduce la strictul necesar argumentarea. De aceea am socotit că e bine a lămuri odată definitiv această supărătoare chestiune de toponimie românească, în comunicarea de față.

I

În primul act, prezentat de d-l Iorga și datat din 19 Aprilie 1435 (toată larma făcută de d-l Bromberg, în jurul acestei datări, e fără niciun temei, dacă e măcar de bună credință ¹⁾), guvernul venețian face cunoscut bailului din Constantinopole hotărîrea sa de a intra în legături de comerț cu « Maurocastrum » și de a trimite acolo, în fiecare an, una din corăbiile care fac călătoria în România (unam ex nostris galeis viagii Romanie). Îl invită deci să dea de știre cârmuitorului din Maurocastrum (domino Maurocastri) și să se înțeleagă cu dânsul, pentru a aduce la îndeplinire cât mai bine hotărîrea aceasta. Intr'un adaos, cu data de 27 Aprilie, se lămurește bailului că, pe timpul predecesorului său, Marinus Zane,

¹⁾ Data: « die XII aprilis 1435 », care, după dânsul, « apparaît très nettement à la tête du fac-similé », se ține de fapt de actul, scris pe aceeași pagină imediat înaintea celui ce ne preocupă. În fotografia actelor care singure interesau s'au strecurat, din neatenția fotografului, și câteva cuvinte ale actului dinainte: astfel se cetește, în dreapta fotografiei, sus: « die XII aprilis 1435 », iar în stânga: « de non 5, non sinceri 1 ». Pentru oricine privește fotografia e evident că aceste cuvinte nu fac parte din actul în discuție. Data adevărată a actului publicat de d-l Iorga e însemnată la mijlocul său, clar: « die XVIII aprilis » (fără an). De aceea s'a pus anul între paranteze, ceea ce nu pricepe d-l Bromberg. Așa e transcrisă data în « Notes et Extraits », numai din nebagare de seamă s'a pus acum « 17 aprilie » în loc de « 19 aprilie ».

acesta a raportat că părintele celui ce cârmuește în Maurocastrum și care e călugăr (pater illius qui dominatur Maurocastro, qui caloierus est) a fost la dânsul și l-a rugat să intervină, pentru a se aduce la Maurocastrum unul din vasele care merg în România, fiindcă fiul său, « dominus dicti loci », va face neguțătorilor toate înlesnirile. Se recomandă deci bailului să comunice acest amănunt trimisului său la Maurocastrum, ca să întâlnească pe acel călugăr, spre a pune la cale lucrurile cât mai bine.

Publicând acum integral acest act, d-l Iorga revine asupra părerii sale din « Notes et Extraits » (t. I, 1-ère série, Paris 1899, p. 573, n. 3), în privința expresiei « dominus Maurocastri », în care vedea un pârcălab al Domnilor Moldovei Iliș și Ștefan. D-sa crede că ar putea fi vorba de Petru Aron, indicat și prin epitetul de « caloierus ». Dar ipoteza aceasta cade, fiindcă epitetul se referă la tatăl stăpânitorului din Maurocastrum (finalul textului « sine consilio » nu lasă nici o îndoială în această privință: ut sit cum illo caloiero, patre dicti domini).
CU Cluj / Central University Library Cluj

Constatând că, la 1435, data actelor de care ne ocupăm, domnia Moldovei era împărțită între Ilie și Ștefan ¹⁾, și că tatăl acestora nu era în viață și nici călugăr, d-l Bromberg se silește a descoperi aiurea, în acel « Maurocastrum » din Crimeia, creație a imaginației sale, un « dominus », care să aibă de tată un « caloierus ». Răsfoind prin recenta și prețioasa lucrare a d-lui A. Vasiliev, *The Goths in the Crimea*, Cambridge-Massachusetts 1936, d-sa găsește o păreche de nume care s'ar potrivi de minune indicațiilor documentului venețian. Pretinde anume că acel « caloierus », tată al cârmuitorului de Maurocastrum, n'ar putea fi identificat decât cu Stepan Vasiljević, « prinț de Sudak, Mankup și Balaklava », care, după vechile liste genealogice ale nobilimei rusești, emigrase, împreună cu fiul său Gregorius, în Rusia, pe la sfârșitul veacului al XIV-lea (în 1391 sau 1399) ori la începutul celui următor (în 1403) ²⁾. D-l Vasiliev mai arată că Gregorius

¹⁾ Și aceasta e cam inexact. Cei doi frați erau, înainte de August 1435, în luptă, și domnia o ținea de fapt Ștefan, care biruise până atunci.

²⁾ *The Goths in the Crimea*, p. 198—199.

a întemeiat la Moscova o mănăstire, numită Simonov, după numele luat de tatăl său în călugărie ¹⁾). După ce s'a călugărit, Stepan și-a sfârșit zilele în Rusia ²⁾). El urmasa, probabil, tatălui său Vasile, ca prinț de Mangup, fiind, cum arată și d-l Vasiliev, al treilea suveran cunoscut al micului stat din Crimeia.

Dar Stepan a mai avut un fiu, Alexios, care, nu se știe cum, a rămas în Crimeia, pentru a ajunge, ceva mai târziu, în fruntea principatului de Theodoro-Mangup. El e foarte bine cunoscut, pomenit mereu în documentele genoveze din prima jumătate a veacului al XV-lea.

Împrumutând, pentru construcția ipotezei sale, datele din lucrarea d-lui Vasiliev, învățatul dela New-York contestă numai una, fiindcă singură îi încurcă socotelile, și anume știrea privitoare la moartea lui Stepan Vasiljevič în Rusia. D-l Bromberg îl vrea, până la capătul vieții, în Crimeia, alături de fiul său Alexios, pentru că numai așa îl poate identifica fără dificultate cu anonimul « caloierus » al documentului venețian, « pater illius qui dominatur Maurocastro ». Fără a aduce vreoa mărturie istorică, d-sa, care întotdeauna o cere dela alții, se mărginește a tăgădui pur și simplu exactitatea afirmației d-lui Vasiliev: « Rien ne force — scrie dânsul — à croire avec M. Vasiliev que l'ex-prince Étienne-Simon resta en Russie et qu'il y mourut » ³⁾). D-l Bromberg nu se mulțumește însă cu atâta, și atinge paradoxalul când adaugă, imediat: « Son arrivée meme en Russie n'est confirmée par aucune évidence ancienne », de și atâtea vechi izvoare rusești, și o întregă literatură citată de atâția savanți confirmă faptele relatate de d-l Vasiliev ⁴⁾), în timp ce nimic, dar absolut nimic nu poate sprijini simpla negație a d-lui Bromberg.

În felul acesta ajunge neobositul cercetător, odată mai mult, a identifica « Maurocastrum » cu un oraș ce nu există

¹⁾ Învățatul rus explică, după vechile izvoare rusești, descendența familiilor Khovrin și Golovin din acest Gregorius, fiul lui Stepan, care se chema și Khovra (Komra), o alterație a numelui bizantin Gabras, din care se trăgea probabil acest prinț de Sudak, Mankup și Balaklava.

²⁾ Vasiliev, *o. c.*, p. 199.

³⁾ Cităm după textul pe care ni l-a comunicat d-l Fr. Dölger.

⁴⁾ *V. o. c.*, notele dela p. 198—199.

decât în imaginația sa și pe care se încumetă a-l așeza totuși cu precizie în spațiu, prezentându-l ca « située le long de la petite rivière qui se verse dans la baie de Sébastopol et appelée en russe Černaya rěčka ». Nicio urmă a existenței lui, cum am spus, nu se păstrează nicăieri; autorul și-l închipue — și o declară cu seninătate — numai fiindcă este pe acolo, pe lângă Sebastopol, această « apă neagră », Černaya Rěčka, μαῦρον νερόν. Nu se oprește însă aici d-l Bromberg, ci, vrând a ne coplesi cu obișnuitul său cumul de argumente, mai aduce unul, tot atât de peremptoriu: « Il se pourrait aussi — continue dânsul — que les Vénitiens appelaient Alexis seigneur de Maurocastro seulement parce que, contrairement aux Génois, ils ne le connaissaient que depuis qu'il a transporté sa résidence de Théodoro à la ville sur la Černaya-rěčka » (!). Dar nimeni n'a auzit niciodată despre o schimbare de reședință a suveranilor de Theodoro-Mangup. În miile de acte înregistrate în condicile ce compun acele numeroase « Massaria Caffè » și în scriptele vestitului « Officium Provisionis Romanie », pe care toate le-am răsfoit la Genova, pentru a culege câteva date privitoare la obscura istorie a seniorilor de Theodoro-Mangup, nu se află nimic care să dea un cât de slab temei unei asemenea presupunerii.

* * *

Cele semnalate până aici arată în deajuns cât de iluzorie e întreaga teorie a d-lui Bromberg cu privire la « descoperirea » sa. Impotriva ei se ridică atâtea fapte bine cunoscute. Iată, de pildă, unul.

În instrucțiile trimise, în 1458, de guvernul genovez autorităților Caffei, el le amintea că se află « in illo mari pontico » patru stăpâniri (dominationes), ai căror locuitori întrețin un « mare comerț » cu supușii Republicei, și le enumeră: « imperator Tartarorum, imperator Trapezundarum, dominus Tedorî et fratres eius, ac dominus sive Communitas Mocastri ». Guvernul genovez recomandă autorităților Caffei să caute prin toate mijloacele a trăi în pace cu aceste stăpâniri, dată fiind primejdia turcească tot mai amenințătoare pentru

cetate ¹⁾. Aceste recomandății se repetă, aproape textual, în 1472, în instrucțiile trimise consulului Antonio de Gabbella. Nu mai e vorba, firește, în aceste Instrucții, decât de *trei* stăpâniri: imperiul de Trapezunt se năruise de atunci sub loviturile Turcilor. Intre aceste « tres dominationes » se află iarăși « dominus sive communitas Mocastris » ²⁾.

Dacă « Maurocastrum », deosebit de Moncastro, ar fi existat în Crimeia, jucând rolul important pe care i-l atribue d-l Bromberg, nu s'ar fi pomenit Moncastro ca una din stăpânirile de care trebuia să se țină seama la Caffa. Și, dacă « Maurocastrum » era, încă din 1435, cum presupune iarăși d-l Bromberg, orașul în care Seniorii de Theodoro își mutaseră reședința, numele *său* ar figura printre aceste însemnate stăpâniri din regiunea Pontului, iar nu acela de Theodoro. Dar ce preț pot avea, pentru filologul nostru, asemenea obiecții? Dânsul peste toate trece, încrezător, înlătură curagios fapte, pentru a pune în locul lor fantomele jucăușei sale închipuiri, clădind pe hipoteze ³⁾.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

II

Oricine s'a putut convinge, credem, de zădărnicia încercărilor d-lui Bromberg de a situa în Crimeia importantul emporiu care, sub numele de « Maurocastrum » câteodată, sub acelea de « Moncastro », « Maocastro » de cele mai multe ori, ne apare în documentele italiene, în legătură cu negoțul pe care Veneția și Genova îl făceau în Marea Neagră.

Vom arăta acum pentru ce credem că *Maurocastrum nu poate fi decât același cu Moncastro și cu Cetatea-Albă*.

După lupta dela Războieni, așteptându-se la un nou atac din partea Turcilor, Ștefan cel Mare, se știe, a trimis un sol la Veneția, pe ruda sa Țamblac, pentru a solicita ajutorul

¹⁾ N. Iorga, *Studii ist. asupra Chilie și Cetății-Albe*, p. 121.

²⁾ N. Iorga, *Acte și Fragmente*, III, București 1897, p. 50.

³⁾ Nu mai vorbim despre încercarea sa de a identifica însuși Cherson cu « Maurocastrum », printr'o serie de transformări și « calchieri », la care Goți, Venețieni și Greci ar fi colaborat, rând pe rând.

Republicei. Actul pe care Țamblac l-a cetit atunci dinaintea reprezentanților autorizați ai Veneției ni s'a păstrat în Arhivele venețiene. El este înregistrat în aceste cuvinte: « *Expositio domini Ioannis Zamblacho, oratoris illustris domini Stephani, vavvodae Moldaviae, de greco in latinum transducta de verbo ad verbum, ut jacet. MCCCCLXXVIII, die VIII Maii* »¹⁾.

Bogdan, republicând actul dat întâia oară de C. Esarcu²⁾, a socotit că expresia « de greco in latinum transducta » nu poate fi decât o greșală și că textul original trebuie să fi fost în l. slavă, fiindcă nu se scria grecește, în cancelaria domnească, pe vremea lui Ștefan cel Mare. Scrierea cirilică, asemănătoare cu greaca uncială, a putut duce, pretinde dânsul, la această confuzie.

Nu înțelegem însă încercarea de a tăgădui exactitatea însemnării *oficiale* a actului, pentru simplul cuvânt că pe atunci, în cancelaria Moldovei, se scria slavonește. Singur faptul că solul Domnului moldovean era Ioan Țamblakon, un bizantin înrudit cu Marii-Comneni, vorbește împotriva presupunerii lui Bogdan. Țamblakon a putut redacta grecește o relație pe care avea s'o cetească dinaintea înaltului for al Veneției, și l. greacă era cel puțin atât de cunoscută la Veneția cât cea slavonă; iar secretarii cancelariei venețiene, obișnuiți cu slavona, pe care o cunoșteau de veacuri pe coastele Dalmației, nu puteau confunda această limbă cu greaca. N'avem prin urmare niciun motiv a ne îndoi de exactitatea expresiei autentice « de greco in latinum transducta ».

În textul acelei expuneri, după ce narează tragedia luptelor sale din Moldova, părăsit de creștini, Voevodul cere ajutorul Republicei pentru țara sa, socotind ca o faptă de cinste a se ajuta un Domn creștin. Aceasta o cere fiindcă știe că Turcii vor veni, în vara aceasta, iarăși asupra sa, pentru cele două ținuturi, al Chiliei și al Cetății-Albe, care le sunt foarte supărătoare: « Quello io al presente domando, e questo perche

¹⁾ I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. II, București 1913, p. 342 sq.

²⁾ Ștefan cel Mare. *Documente descoperite în Arhivele Veneției*. București 1874, p. 62.

io tegno el Turcho item vignera contra de mi in questo saxon, per le do terre, *soe Chieli et Monchastro*, le quale li sono molto moleste ».

În traducerea venețiană, păstrată în Arhivele Republicei, avem pentru Cetatea-Albă cuvântul *Monchastro*, răspândit de întrebuițarea lui frecventă la Genovezi. *Monchastro* traduce însă aici numele *grecesc* al orașului, căci *textul original* — am văzut — *era grecesc*, și numele grec nu era altul decât *Mauròkastron*. N'a putut fi dubletul « *Aspròkastron* », căci pentru acesta Italienii aveau obișnuit *Albocastro*, cum o știe și o pretinde însuși d-l Bromberg.

Iată prin urmare o perfectă corespondență Maurocastrum < Moncastro (Cetatea-Albă).

Toată lumea știe apoi cât de mult era cercetat orașul dela limanul Nistrului, de către Genovezi, pentru legăturile lui de comerț cu hinterlandul Mării ¹⁾. De aceea îl pomenește anume guvernul genovez între stăpânirile din părțile Pontului, ai căror locuitori « *magnum commercium habent cum populis Caphensibus et reliquis dictioni nostre subiectis* ». De aceea, când altă posibilitate de aprovizionare cu grâu lipsea pentru Caffa, ea-și trimitea corăbiile la Moncastro, de unde încărcau cât voiau. Consulul Antoniotto de Gabella putea raporta, la 14 Septembrie 1474, că nu s'a învoit pentru provizii cu Tătarii: « *per la qua cosa — scria dânsul — n'è stato nesessario e forsa nozare e fare partito a molti mercatanti e patroni de nave e navili, chi vadan per grani in altre parte, zoè a Mocastro, unde n'è asai, e de quello locho spiremo de averne a sufficientia* » ²⁾. Patru ani mai în urmă, Ștefan cel Mare putea spune Dogelui Veneției, prin solul său, că cele două ținuturi, Chilia și Moncastro, « sunt toată Moldova, și Moldova, cu aceste două ținuturi, sunt un zid pentru Ungaria și Polonia ». Militar experimentat, Domnul nu se sfia a declara că, dacă aceste două cetăți se vor păstra, Turcii vor putea pierde și Caffa și Chersonезul: « *Oltra de zo io dico*

¹⁾ Una din cele dintâi mențiuni ale relațiilor genoveze cu Maurocastrum e dela sfârșitul secolului al XIII-lea. V. G. I. Brătianu, *Recherches sur Vicina et Cetatea Albă*, Bucarest 1935, p. 102: o corabie se îndrepta « ad Maurocastrum ».

²⁾ N. Iorga, *Acte și Fragmente*, III, p. 51.

piu, che se questi castelli se conserveranno, i Turchi poranno perder e Caffa et Chieronesso ».

Când toate acestea arată ce rol însemnat a avut, în apele Mării Negre, Moncastro, ce se poate spune despre problematicul Maurocastrum crimeian ?

* * *

Dar dacă dovada ce am adus este indirectă, scoasă pe cale de inducție, și ar putea lăsa în mintea cuiva vreo îndoială, iată însă *una care nu suferă nicio replică*.

Am văzut, din actul analizat la începutul acestei comunicări (Apendice, I la N. Iorga) că, în 1435, la propunerea cârmuitorului din *Maurocastrum*, Veneția hotăra a-și trimite acolo una din corăbiile ce făceau anual călătoria în România. Un alt document, care poartă data de 15 Martie, fără an (Apendice, II la N. Iorga), dar care trebuie pus cu certitudine în 1436, fiindcă aceasta rezultă din primele sale cuvinte (cum ad locum Maurocastri propter galeam *que anno preterito missa fuit*), cuprinde înștiințarea trimisă de guvernul venețian reprezentantului său din Constantinople, cu privire la numirea lui Franciscus Duodo ca *vice-consul al său la Maurocastrum*, pentru interesele comerțului care începuse cu acel oraș.

Reținem prin urmare aceste două fapte: 1. La 1435, se luau măsuri pentru trimiterea corăbiei la « Maurocastrum », 2. La 1436, se numea la « Maurocastrum » un vice-consul, care să poarte de grijă intereselor neguțătorilor venețieni.

Intr'alt izvor, în « Analele venețiene » (1433—1477) ale lui Stefano Magno, cetim (t. I, fol 122^v) că, în anul 1439, galerele de comerț întoarse din Rhodos, la 14 Ianuarie, s'au îndreptat, două din ele către Aigues-Mortes, iar a treia la *Moncastro*, « *segondo fu principiado nel 1436, et a di 2 luglio fu revocado la gratia deputada andar a Mocastro* »¹⁾.

Este indiscutabil că, vorbind de navigația la *Moncastro*, inițiată în 1436, Magno nu se putea referi decât la decizia Senatului venețian și la numirea din 1436 a vice-consulului

¹⁾ Ap. N. I o r g a, *Notes et Extraits*, t. I-er, 1-ère série. Paris 1899, p. 573, n. 3.

Duodo, la *Maurocastrum*. Identitatea celor două nume, în care d-l Bromberg ține cu orice preț să vadă două orașe deosebite, este, de astă dată, în afară de orice îndoială.

III

Rămâne să se lămurească — de și chestiunea nu mai are nicio importanță pentru identificarea probată — cine poate fi anonimul « dominus Maurocastri », cu care tratase bailul venețian, și cine enigmaticul său părinte « caloierus ». Documentele nedând niciun nume, nu se pot face, în această privință, firește, decât hipoteze.

Noi credem că trebuie să ne întoarcem la prima interpretare a d-lui Iorga, după care n'ar putea fi vorba decât de *pârcălabul* cetății. Așa a văzut lucrurile și Ion Bogdan care, căutând a determina mai de aproape pe acel pârcălab, l-a identificat cu « popa Iuga » din Baia, om influent pe atunci, boierit încă din 1424 de către Alexandru cel Bun ¹⁾. Identificarea nu poate fi însă admisă, de oare ce Bogdan a făcut și dânsul greșala de a raporta pe « caloierus » la « dominus Maurocastri », când, în realitate, cum am văzut, determinativul se referă la tatăl acestuia.

Nu încape însă nicio îndoială că prin « dominus Maurocastri » trebuie să înțelegem pe *dregătorul orașului*. Expresia nu se poate aplica Domnului, care e indicat, în asemenea acte, cu numele său ori cu al țării peste care domnește. Aceasta e formula obișnuită în documentele genoveze și venețiene. Astfel, se zice: « domini Vaivode Velachie », « domini Stephani Vaivoda », « illustri domino Petro Vayvode » ²⁾, « ambasatoribus Velati Vaivode » ³⁾. Seniorii de Theodoro-Mangup sunt în totdeauna prezentați în aceeași formulă, căci « Theodoro » nu e luat în înțelesul de « cetate », ci în

¹⁾ I. B o g d a n, *Inscripțiile de la Cetatea-Albă*. Mem. Ac. Rom. XXX (1908), p. 344. Se publică la sfârșit și hrisovul lui Alexandru cel Bun, prin care dăruiește « popei » Iuga moșia Buciumeni, lângă Baia.

²⁾ N. I o r g a, *Acte și Fragmente*, III.

³⁾ *Massaria Caffè 1461*, fol. 74^r.

acela de « stăpânire », sau « țară ». In actele genoveze cetim: « domini Saichi », « pro domino Saicho »¹⁾, « legatus ad d(ominum) Saichum »²⁾ sau « ambasatoribus domini Teodori »³⁾, « cum domino de lo Tedoro »⁴⁾, « inter communem nostram et dominum de lo Tedoro »⁵⁾; alteori « dominus » se alătură la numele suveranului și al țării: « nuncio Olobei domini Tedori »⁶⁾, « per Olobei dominum Tedori »⁷⁾, « per dominum Saichum d(ominum) Tedori »⁸⁾, « ad Alexium dominum Thedori »⁹⁾. Tot așa pentru alți suverani: « domino Soldano Egipti »¹⁰⁾, « domino Alexio imperatori Trapezundarum »¹¹⁾ ș. a.

Cetatea-Albă era atunci în stăpânirea lui Ștefan II. Cu un an mai înainte (18 Martie 1434), reînvoind neguțătorilor din Liov privilegiul dat de tatăl său, la 8 Octomvrie 1408, domnul hotăra între altele și vama ce trebuia să plătească acești neguțători la Cetatea-Albă¹²⁾. La începutul anului 1443 avem dovada sigură a existenței pârcălabului de Cetatea-Albă. In hrisovul lui Ștefan II, din 6 Martie acest an, figurează printre martori, « pan Iurghevici поѣкалаба вилгородского. El n'a putut fi creat chiar atunci, trebuie să-l presupunem acolo ceva mai înainte.

Dacă nu poate fi vorba, ca pârcălab la 1435, de « popa Iuga », nimic nu se opune a admite în această calitate pe fiul său, acel Mihul « pisar » sau Mihul « gramatic », numit și Mihail, mai târziu vestitul « Mihul logofătul ». El a fost, dintre fiii lui Iuga, cel mai însemnat, ajungând, sub urmașii lui Alexandru cel Bun, unul din cei mai mari boieri ai Moldovei. Apare întâia oară ca scriitor de urice în Decemvrie

1) *Mass. Caffè 1471*, la data de 21 Aprilie 1472.

2) *Mass. Caffè 1472*, fol. 92^v.

3) *Idem, 1461*, fol. 74^r.

4) *Idem, 1463*, fol. 76^v.

5) *Idem, 1423*, fol. 105^r.

6) *Id., 1455*, fol. 55^v.

7) *Ibidem*, fol. 56^r.

8) *Mass. Caffè*, la 15 februarie.

9) N. Iorga, *Notes et Extraits*, III, p. 30.

10) *Ibid.*, p. 577.

11) *Ibid.*, p. 477.

12) Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, II, Iași 1932, p. 671.

1422¹⁾); dar din 1425 are rolul însemnat de a scrie și a lega pecetea domnească. Mihul s'a bucurat de mare trecere mai cu seamă sub Ștefan II și sub Petru Aron²⁾). Faptul că ani de-a rândul (1425, 1428, 1429) figurează în rolul de a scrie și lega pecetea domnească, iar în 1434—1435 și 1436 nu mai apare în acest rol, poate fi o indicație că el nu se mai afla lângă Domn. A putut ocupa, în acest timp, locul de pâr-călab la Cetatea-Albă. În actul dela 6 Martie 1443, Domnul, amintind de serviciile acestui credincios boier «pan Mihul pisar», spune că «a slujit nouă în toate locurile drept și credincios».

Mihul este, dintre toți boierii cunoscuți ai epocii, singurul căruia i s'ar potrivi expresia documentului venețian. El singur poate fi identificat cu acel «dominus Maurocastri», tatăl său, «popa Iuga», în 1436 «protopopa»³⁾), fiind «caloierus» și «pater illius qui dominatur Maurocastro».

Obiecția d-lui Bromberg că dregătorul unui oraș nu poate trata chestiuni «internaționale», rezervate exclusiv Domnului, n'are valoare, când știm ce era organizarea municipală a orașelor în acea epocă. Ceea ce afirmă d-l Iorga, cu privire la o cărmuire bucurându-se de oare care autonomie în orașul dela limanul Nistrului, corespunde strict realității. Episodul ocupării castrului Lerici (Ilicis), de la gura Dniprului, câtva timp mai în urmă, de oameni din «Mocastro» (Cetatea-Albă), confirmă odată mai mult caracterul cărmuirii acestui oraș. Acei locuitori din Mocastro pun mâna, printr'un atac îndrăsneț, pe castelul fraților Senarega, *nu fără știrea și chiar îndemnul cărmuirii dela Cetatea-Albă* (imo, ut vulgo creditur, comissione rectorum loci illius, quos jupanos vocant, et seniorum)⁴⁾. Când unul dintre frați, care fusese târît din castel, plin de răni, și dus la Cetatea-Albă, obține dela Domn porunci de restituire, acestea rămân fără niciun rezultat. Intervenția, după aceea, a Republicii, pe lângă

¹⁾ Costăchescu, *Doc. mold. înainte de Ștefan cel Mare*, I, Iași 1931 p. 151.

²⁾ Cariera sa a fost schițată de d-l Costăchescu, vol. I, p. 501—504.

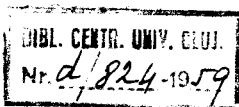
³⁾ Costăchescu, *o. c.*, I, p. 497.

⁴⁾ A. Vigna, *Codice diplomatico delle colonie Tauro-Liguri durante la Signoria dell'ufficio di S. Giorgio*, t. I, Genova 1868, p. 307—309.

Petru-Vodă și autoritățile din Cetatea-Albă n'are mai mult noroc ¹⁾.

Pârcălabul era — se știe — nu numai comandantul militar al cetății, dar și administratorul târgurilor și suburbiilor ce se adăposteau sub zidurile ei ²⁾. Nu e nici o mirare ca el să mijlocească legături de comerț, ca în cazul nostru, după ce luase, firește, prealabil, asentimentul Domnului, care avea să acorde, odată înțelegerea făcută, toate acele imunități și privilegii de care vorbește actul.

Dacă nu va fi fost un pârcălab acest dregător suprem al cetății, « dominus Maurocastri », cum îl numește actul venețian, el a putut fi alt slujbaș, unul din aceia pe cari documentul genovez din 1455, privitor la Lerici, îi numește *jupani*, cu toate că Ion Bogdan socotește acest termen ca echivalent cu cel de pârcălab. Că va fi fost Mihul, al cărui tată era « popa Iuga », sau va fi fost un anonim oricare, având un tată călugărit, lucrul este pentru fondul chestiunii ce ne preocupă aproape indiferent. El nu îndreptățește cu nimic fantazii ca aceea a preopinentei noastre, care se plimbă până în Crimeia, în căutarea nevinovatului călugăr.

¹⁾ E caracteristică că se adresează nu numai Domnului, ci și autorităților locale: « magnifico ac spectabilibus dominis jupano et senioribus Albicatri ».

²⁾ I. B o g d a n, *Inscripțiile dela Cetatea-Albă*, p. 340—344. Cf. D. N i c h i t a, *Contribuții asupra pârcălăbiei în Moldova până la sfârșitul secolului al XVI-lea*. Arhiva din Iași, XXXII (1925), p. 93 sq.

MONITORUL OFICIAL ȘI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAȚIONALĂ, BUCUREȘTI 1939.
BCU Cluj / Central University Library Cluj